

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ГРОМАДСЬКА СПІЛКА «ХАРКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ КОНСОРЦІУМ»
КЗ «ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
КВНЗ «ХАРКІВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
ХАРКІВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г. С. СКОВОРОДИ

Освіта збереже Україну!

Матеріали І Всеукраїнських Прокопенківських читань

(10 червня 2022 року)

м. Харків

Головний редактор:

БОЙЧУК Юрій – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Редакційна колегія:

АСТАХОВА Катерина – доктор історичних наук, професор, ректор Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»;

БЄЛОВА Людмила – доктор соціологічних наук, професор, директор ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, президент громадської спілки «Харківський університетський консорціум»;

БАШКІР Ольга – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, голова РМУ ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

БЕРЕЖНА Світлана – доктор філософських наук, професор, проректор з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

ГОЛОБОРОДЬКО Костянтин – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

ДОВЖЕНКО Тетяна – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

ЛУК'ЯНОВА Лариса – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України;

ПОКРОСВА Любов – кандидат педагогічних наук, доцент, ректор КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»;

ПОНОМАРЬОВА Галина – доктор педагогічних наук, професор, ректор КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»;

ПОНОМАРЬОВА Наталія – доктор педагогічних наук, професор, декан фізико-математичного факультету ХНПУ імені Г. С. Сковороди ;

ЦАПКО Алла – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

ЧЕРНІКОВА Інна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

ШАПОВАЛОВА Олена – начальник редакційно-видавничого відділу ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

*Затверджено редакційно-видавничою радою
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 6 від 15 червня 2022 року)*

Освіта збереже Україну! : матеріали I Всеукраїнських Прокопенківських читань, Харків, 10 черв. 2022 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін.]. – Харків, 2022. – 399 с.

У збірнику відображено тези I Всеукраїнських Прокопенківських читань, присвячених ушануванню пам'яті доктора педагогічних наук, професора, академіка Національної академії педагогічних наук України, заслуженого працівника народної освіти України, Почесного громадянина м. Харкова Прокопенка Івана Федоровича. Він містить роздуми і спогади, пов'язані з постаттю великого педагога сучасності, його думками про націєтворчу місію Вчителя, роль педагогічних університетів як унікальних освітньо-виховних і культурно-духовних центрів підготовки вчителів.

Матеріали стануть у пригоді науковцям, учителям, докторантам, аспірантам, викладачам закладів вищої освіти, практичним працівникам у галузі освіти.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	145
Калюжна Т. Г.	
МЕНТАЛЬНІ РИСИ ХАРАКТЕРУ ЯК БАЗИС СТІЙКОСТІ ОСВІТЯН	149
Кін О.М., Жванія Т.В.	
УДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ	152
Комісова Т.Є., Коваленко Л.П.	
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИКЛАДАННЯ ПОНЯТТЯ «ЛАНДШАФТНЕ РІЗНОМАНІТТЯ» НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ	157
Коптєва Т.С.	
FEATURES MENTALITY AND METHODS OF EDUCATION	161
Suzanna Mykolaivna Kots, Vitaliy Pavlovich Kots	
ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ	169
Коченгіна М.В.	
ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ-ПАТРІОТА В КОНТЕКСТІ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	176
Купіна І.О.	
ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПТИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У СВІТОГЛЯДНІЙ СИСТЕМІ ІВАНА ПРОКОПЕНКА	179
Левченко Н. М.	
АКТУАЛЬНІСТЬ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ	186
Лугова М.С.	
МУЗИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ ТА КИТАЇ: НАПРЯМИ РОЗВИТКУ	191
Лі Хайцзюань	
САМООСВІТА ЯК ЗАПОРУКА ЖИТТЄВОГО УСПІХУ	194
Майстриук І.С.	
ІНТЕГРОВАНЕ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В НУШ: СВІТОГЛЯДНИЙ І МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ	197
Маленко О.О., Муслієнко О.В.	
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ: НОВІ ПРІОРИТЕТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	203
Малихіна О.Є.	
ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДІ ФАХОВОЇ ОСВІТИ	207
Малярєва А.А.	

ІНТЕГРОВАНЕ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В НУШ: СВІТОГЛЯДНИЙ І МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ

Маленко О.О.

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства і
лінгводидактики

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків, Україна, e-mail: malenalingva@gmail.com

Муслієнко О.В.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та
журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків, Україна, e-mail: malenalingva@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6916558>

Сьогодні українська освіта в її шкільній ланці перебуває в пошукові оптимальних стратегій і тактик, здатних забезпечити формування сучасних учнів – інтелектуально розвинених, обізнаних щодо культурних надбань нації й людства, здатних аналітично й критично мислити, адаптуватися до викликів і ризиків часу, бути конкурентноспроможними в здобутті подальшої освіти (вищої, фахової передвищої). Ці завдання окреслюють універсальну площину шкільної освіти; при цьому її важливим складником є національний компонент, завдання якого – виховати національно свідомого громадянина своєї країни, з визнанням пріоритетності її державних і культурних цінностей.

Дисципліни, які задіяні у формуванні такої ціннісної парадигми, належать до гуманітарної сфери: мова, література, історія. Традиційно в українській шкільній освіті ці дисципліни викладають окремо, і кожна з них має свій обсяг предметних компетентностей, які поєднують знання, уміння та навички як галузевого характеру (мовні знання та мовленнєві навички; обізнаність з літературним процесом (українським і світовим),

презентованим у програмових творах; знання національної та світової історії), так й аксіологічного, спрямованого на ціннісний потенціал дисципліни.

Сьогодні українська освіта крокує за західними (американськими, канадськими, європейськими) моделями шкільного навчання, для яких органічною є інтеграція дисциплін (освітніх компонент) – споріднених і віддалених, уналежнених до різних предметних галузей знань. У цих національних освітніх програмах інтегроване навчання передбачає комплексний підхід, спрямований на формування в учнів загальної картини світу, яка сприймається цілісно й не ділиться на окремі знаннєві парадигми.

Важливим при цьому є встановлення іманентних зв'язків між дисциплінами й моделювання у свідомості учнів конструкта світовлаштування як організованої системи, де кожен сегмент логічно й природно взаємопов'язаний з іншим.

У науковій рецепції самого поняття інтеграція основний акцент поставлено на такому: процес взаємодії декількох систем з метою створення нової, з новими властивостями; поєднання частин таким чином, щоб нова система перевершувала значення кожної з частин до взаємодії (Дж. Гіббоне); процес «взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знання, який проявляється через єдність з протилежним йому процесом розчленування, розмежування, диференціації» (Н. Антонов); взаємодія «елементів із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між цими елементами на основі достатньої підстави, у результаті якої формується інтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів» (Н. Костюк); «процес і результат створення нерозривно зв'язаного, єдиного» (І. Козловська) [Інтегроване навчання].

Екстраполюючи ці положення в освітній контекст, інтегроване навчання розуміємо як таке, що синтезує знання з різних предметних галузей чи дисциплін, сприяючи таким чином сприйманню й засвоєнню інформації

про об'єкти вивчення цілісно, різнобічно, системно. Світоглядний модус інтегрованого навчання реалізовано в таких його виявах: а) будь-яке явище розглядається в системі як її органічний складник, тобто осмислюється з різних поглядів і в різних проєкціях, що забезпечує розуміння цілісності як знання, так і світу речей; б) поєднання близьких і віддалених властивостей об'єктів вивчення; в) поліаспектність, багатовимірність як онтологічний (буттєвий) статус об'єктів вивчення. Наявні (апробовані в різних національних освітах) концепції інтегрованого навчання філологічних дисциплін розглядають мову й літературу сукупно як цілісну мовно-мисленнєву мистецьку діяльність. Мова як знакова система є інструментом творення літературного тексту, як лінгвокультурний знак – механізмом формування національного (художнього) світогляду. Література є формою існування національної мови. Перекладна література уможливує існування світового літературного континууму й удоступнює тексти, написані різними мовами, для широкого кола читачів. Тож ця література сприяє створенню широкої культурно-мистецької картини світу з відповідними цінностями загальнолюдського характеру. Інтеграція мови (національної та іноземної) й літератури (національної та світової) в навчальному процесі засадничо орієнтована на формування загальних філологічних компетентностей учнів, складниками чого є а) правописна, лексична, граматична, стилістична, комунікативна компетентності; б) формування читацьких компетентностей (замотивований читач, здатний декодувати закладену в художньому тексті інформацію); в) формування національного та загальнокультурного світогляду й естетичної свідомості.

Реформування системи шкільної освіти в Україні, зокрема реалізація концепції НУШ, є реакцією на освітні потреби нашого суспільства, яке поступово інтегрується в європейський простір. У стратегіях НУШ для 5-6 класів виокремлена освітня галузь «Мова і література», складниками якої є українська мова; українська література; зарубіжна література; мови національних меншин та корінних народів; іноземна мова; інтегровані курси

(українська мова, українська й зарубіжна літератури; українська й зарубіжна літератури; мови і літератури національних меншин; література національних меншин і зарубіжна література) [Мовно-літературна освітня галузь : Інтегровані курси].

У 2021 – 2022 навчальному році в Україні були запропоновані для експериментального впровадження в навчальний процес модельні програми освітньої галузі «Мова і література», з-поміж яких є дві програми з інтегрованого навчання:

1. «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжна літератури). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти («Моволіття») (автори: Старагіна І. П., Новосьолова В. І., Терещенко В. М., Романенко Ю. О., Блажко М. Б., Ткач П. Б., Панченков А. О., Волошенюк О. В.).

2. «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти» (автори: Яценко Т. О., Тригуб І. А.).

Зупинімося детальніше на першій програмі. Які виклики й ризики можуть бути в упровадженні цієї програми в освітній простір? Для цього прокоментуємо ті змістові складники, які мають бути засвоєні учнями в процесі такого інтегрованого навчання: лінгвістична теорія + мовленнєва практика; теорія літератури, біографії письменників та основне – художні тексти (читання, розуміння, інтерпретація). До того ж у процесі навчання за цією програмою в учнів має бути сформовані правописні навички (орфографія + пунктуація), граматична й стилістична вправність упорядкування своїх текстів (висловлень); уміння здійснити аналіз художнього (поетичного, прозового, драматургічного) тексту. До того ж у межах комунікативного підходу до вивчення мови й літератури надважливим є формування в учнів комунікативних компетентностей, тобто здатності здійснювати продуктивне (навчальне, (предметне, ділове, міжперсональне) спілкування в його різних формах і жанрах.

Які проблеми постають перед учителем та учнями в процесі навчання

за цією програмою? Насамперед, методичні. Для реалізації низки освітніх завдань на інтегрованому уроці вчителеві важливо володіти методиками комплексного (інтегрованого) навчання мови й літератури з опорою на текстоцентричний підхід. Цей підхід уже задіяний у шкільній освіті, проте не вирішеною є проблема узагальненої й систематизованої теоретичної бази інтегрованого мовно-літературного навчання, представленої як український досвід поліаспектної роботи з текстовим матеріалом на інтегрованих уроках (відповідні монографії, статті, посібники для вчителя). Адже в кожній національній системі освіти є свої нюанси, свої особливості здійснення навчального процесу у в його методичній організації та дидактичному забезпеченні. Сучасна дидактика помітно рухається в напрямі новітніх освітніх технологій, які можуть бути задіяні в інтегрованому навчанні: це технології формування аналітичного й критичного мислення; інтерактивні методи й прийоми навчання, творчі методи, STREAM-технології. Проте базовими для формування стійких умінь та навичок є традиційні методи, адаптовані до вимог мовно-літературної інтеграції в шкільній освіті.

З огляду на цю ситуацію нагальною суспільною потребою є формування відповідних учительських кадрів у закладах вищої педагогічної освіти. Для цих потреб на українському мовно-літературному факультеті Харківського національного педагогічного факультету імені Г. С. Сковороди створено освітньо-професійну програму для I (бакалаврського) та II (магістерського) рівнів освіти – 014 СО (Українська мова і література в закладах освіти). До змісту ОПП для магістрів вступу 2022 року включено нову дисципліну (освітню компоненту) «Методика інтегрованого вивчення мови і літератури», мета якої — ознайомити здобувачів освіти зі стратегіями інтегрованого навчання в мовно-літературній освітній галузі; забезпечити усвідомлення студентами основ методики інтегрованого навчання мови й вивчення літератури. Тематичними блоками дисципліни є такі:

1. Традиційні методи в навчанні мови.
2. Традиційні методи у вивченні літератури.

3.Текстоцентричний підхід в інтегрованому курсі мови і літератури.

4. Новітні освітні технології в інтегрованому курсі мови і літератури. STREAM- технології.

Сподіваємося, що ця дисципліна сприятиме виробленню в здобувачів освіти відповідних фахових компетентностей, здатних забезпечити продуктивний освітній процес в опануванні шкільного інтегрованого курсу мови і літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи [Електронний ресурс]. URL: <https://nus.org.ua/articles/integrované-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-1/>

2. Мовно-літературна освітня галузь : Інтегровані курси [Електронний ресурс]. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/intehrovani-kursy/>